СТАНОВИЩЕ

от проф. д.н. Елисавета Борисова Вълчинова-Чендова (ИИИзк – БАН),
проф. направление 8.3. Музикално и танцово изкуство

за дисертационния труд на

МИЛА НИКОЛАЕВА МИХОВА

(редовен докторант по пиано към катедра Клавирна катедра на
Инструментален факултет в НМА „Проф. П. Владигеров“)

на тема

„Соловите сонати за пиано на Лазар Николов – стилови особености и аспекти на интерпретацията“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в проф. направление *8.3. Музикално и танцово изкуство*

Научен ръководител: **проф. д-р Бориславa Танева**

Дисертационният труд на Мила Михова е задълбочено теоретично изследване, посветено на интерпретационни проблеми в сонатите на Лазар Николов. Дисертантката има изявен афинитет към съвременната клавирна музика. Това определя и изборът на темата за настоящото изследване. В тригодишния период на докторантура се посвещава активно на клавирното и камерно творчество на Лазар Николов. Участва във фестивал по повод 100 години от рождението на композитора в гр. Бургас, където изнася концерт заедно с цигуларката Зорница Илариoнова и сопраното Силвана Пръвчева. По проект на НМА представя Осмата му клавирна соната в четири различни музикални училища в страната. Последният ѝ солов рецитал „Метаморфози“ включва в програмата произведения от трите творчески

периода на Лазар Николов (Трета соната за пиано, „Пианистични отблясъци“ и Девета соната за пиано).

Сонатите на Лазар Николов са разгледани като творческа лаборатория за композитора, те разкриват характерни особености на неговия композиционен език в контекста на цялостното му творчество. Базирайки се на изследвания на музиката на Лазар Николов и на словото на композитора, на трудове с отношение към темата (музикологични, посветени на интерпретацията, философски, културологични и др.), тя проследява сложния път в работата на композитора с 12-тоновостта до постигането на индивидуална трактовка в използването ѝ. Вникването в творческия свят на композитора е фундаментът, върху който дисертантката извежда значението на сонатния жанр и конкретно на клавирните сонати за едни от най-съществените за музикалното мислене на композитора принципи – на развиващата вариация и на метаморфозата. За да разкрие композиторското послание, тя прилага комплексен аналитичен метод, в който теоретичният и интерпретационният анализ си взаимодействат. Чрез въведения от нея термин „състояние“ – пребиваване в едно енергийно ниво, тя разработва терминология за анализ на състоянията, свързвани с композиционните ядра и мотиви и техните метаморфози.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави (общо 174 с.) с включени 57 нотни примера, заключение, 3 приложения (пълен и уточнен творчески хронограф на Лазар Николов по жанрове и разговори с две изтъкнати интерпретаторки на Лазар Николов и на съвременната музика – Анжела Тошева и Маргарита Илиева), библиография с 61 източника, включително от персоналния фонд на Лазар Николов в Централния държавен архив.

Авторефератът в пълнота представя основното съдържание в дисертационния труд, включва и списък на художественотворческите изяви на дисертантката и на публикациите ѝ по темата.

В глава първа „Пътят на съвременния интерпретатор към творческия свят на композитора Лазар Николов“ музиката му е въведена в различни контексти – музикалноисторически, музикалнотеоретични, музикологична рефлексия, интерпретации, публична рецепция. Поставен е и въпросът за спецификата на „българския музикален авангард“ в светлината, в която е разгледан от проф. Ангелина Петрова – българските „композитори-авангардисти“ достигат до своя музикален език по свой път, експериментирайки. За творческите си открития Лазар Николов специално подчертава ролята на интуитивното начало. Съществена характеристика при него е удържането на „паметта на исторически утаилите се жанрове“ (Наташа Япова). В този смисъл преобладаването на сонатния жанр (Лазар Николов е написал сонати за почти всички инструменти в симфоничния оркестър) е основание този жанр да се разглежда като своеобразна лаборатория, в която композиторът експериментира и апробира нови идеи. Убедителен е изводът, че „сонатната лаборатория“ му е дала задълбочения индивидуален поглед към спецификите на всички инструменти (Дисертация, с. 15 – 16). Въведен е широкият контекст на изследването, свързан Новата музика и интерпретацията ѝ, и конкретно на музиката на Лазар Николов.

Във втората глава са проследени стилови аспекти, свързани с трите етапа при написването на сонатите за пиано на Лазар Николов. Мила Михова подчертава, че още с първите си три сонати той оформя свой начин на 12-тоново писане, като с всяка соната провежда идеята си за неповторяемост на тоновете все по-последователно**.** Тя извежда общите черти в 12-тоновостта в тях, основана на предварително генерираната редица, като до пълна 12-тоновост или не се достига, или тя се реализира на принципа на допълнителността. Промените в трактовката на 12-тоновостта е един от белезите на неговия композиционен език. Авторката подчертава, че „разбирането на композиторската техника в активираното 12-тоново поле е важно за интерпретатора на клавирните сонати: логиката на музикалното

дихание, разчетена през 12-тоновостта, не само подпомага репетиционния процес, но е и ключова опора за интерпретационния подход“ (пак там, с. 37).

Като друг важен проблем за интерпретатора е изведена и тенденцията към сонорика след Третата соната Лазар Николов. При него „употребата на алеаторика е по-скоро в духа на схващанията на Пиер Булез. И двамата композитори са против радикалния алеаторизъм и утвърждават възможността за контролирана, насочена случайност, която е интегрирана в структурата, без да я заменя“ (пак там, с. 39).

Мила Михова акцентира на това, че в сонатите от средния период (Четвърта, Пета и Шеста), както и в двете сонати от началото на последния творчески етап (Седма соната за пиано и Втора соната за две пиана), композиторът използва алеатериката най-често в кулминационни моменти (необходимостта от бляскава виртуозност) и в моменти с преходна функция (разпадане на музикалните елементи, водещо до ново начало). Чрез разширения спектър от звукови похвати се подчертават най-ниските и най-високите точки в музикалната структура. За композитора 12-тоновото писмо е пряко свързано с клъстерната звучност, клъстерната техника изхожда от 12-тоновата мисъл и представлява нейно естествено продължение (пак там, с. 40).

В глава трета чрез интепретационния анализ се разкриват структурните и изразните аспекти на композиторските решения, основани на идеята за метаморфозата и за развиващата вариация, като един от водещите ориентири при анализа на музикалната форма. Извлечените интерпретационни идеи, основани на варираните мотиви, ѝ дават възможност да проследи мисловния поток чрез трансформацията на музикалния материал.

Въведеният термин „състояние“ е разгледан като „интерпретационна концепция за постигане на конкретно фоническо качество и определено ниво на психична или кинетична енергия, чрез които музикалното

протичане се структурира и семантизира“ (пак там, с. 62). Състоянието е компонент на музикалната субстанция и е „превод на музикалната идея“ (пак там, с. 63). Чрез трите разновидности на състоянията – единно, сложно и конфликтно – са анализирани Трета, Четвърта и последната Девета соната за пиано на Лазар Николов, за която самият композитор споделя (в книгата на Ангелина Петрова „Композиторът Лазар Николов“, 2003, с. 277), че „сонатно-клавирният цикъл от 90-те години е получил своята поанта“ (в Дисертацията композиторското изказване е коментирано във връзка с разглеждането на деветте сонати като „единен оганизъм“, с. 51). Анализът им е обстоен и задълбочен, авторските иновативни идеи са убедително аргументирани. Ще подчертая, че текст за Четвъртата соната е публикуван в рубрика „Дебюти“ на академичното музикологично списание „Българско музикознание“ („Соната за пиано № 4 от Лазар Николов: интерпретационна концепция за състоянията в тематичните зони“, 2025, № 2, с. 92 – 118), а през м. януари т.г. е представена голяма студия (40 с.) върху Третата му соната в електронното списание „Музикален логос“ (Мила-Михова-Соната-№-3-на-Лазар-Николов.pdf). Първата публикация, свързана с дисертационния труд – „Сонатите за пиано на Лазар Николов: обединяващо звено в творческия път на композитора и начална точка по пътя към „чистия стил“, е в сборника Докторантски четения 2024 на НМА.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изцяло приемам посочените приноси на дисертационния труд. За първи път соловите клавирни сонати на Лазар Николов са обект на самостоятелно изследване, като се откроява тяхната лабораторна функция по отношение на цялото творчество на композитора. Чрез комплексен анализ (музикалнотеоретичен и интерпретационен) дисертантката извежда черти, характерни за музикалното мислене на композитора, етапите на индивидуалната му работа с 12-тоновостта, организацията на формата и на

музикалния материал, като проследява съществената роля на сонатността в музикалното мислене на композитора. Въвежда термина „състояние“ и разработва теория на състоянията със съответна класификация, терминологична база и система от символи, която има потенциала да се приложи и към музика на други композитори, творили през втората половина на XX век и началото на новото хилядолетие. Аналитичният ѝ подход е приложен в детайлния анализ на трите сонати в трета глава.

Много важни са посочените научноприложни приноси с конкретни анализи и насочващи възможности за интерпретацията на творбите.

Още в началото изтъкнах художественотворческата дейност на Мила Михова, свързана с темата на дисертационния труд. Тя е вписана в активното ѝ концертно присъствие, значимо място в което имат изявите ѝ с пианистката Александра Дичева в клавирното дуо „Атмосфери“.

Въз основа на всичко казано дотук, с което изтъквам и високо оценявам приносния характер на дисертационния труд и художественотворческата дейност на дисертантката, свързана с него, най-убедено предлагам **да бъде присъдена на Мила Николаева Михова за дисертационния ѝ труд на тема „Соловите сонати за пиано на Лазар Николов – стилови особености и аспекти на интерпретацията“ образователната и научна степен „доктор“, проф. направление 8.3. *Музикално и танцово изкуство.***

Поздравявам научния ръководител на дисертантката проф. д-р Борислава Танева.

Пожелавам много успехи в професионалната реализация на Мила Михова като изпълнител, перспективен преподавател в НМА и изследовател!

София, 3.09.2025 *Проф. д.н. Елисавета Вълчинова-Чендова*